

Оригиналан научни рад

UDK 39:929 Карановић М.
Original scientific work

Драго Тодић

**ЖИВОТНИ ПУТ И НАУЧНИ РАД ЕТНОЛОГА МИЛАНА
КАРАНОВИЋА**

Извод: Несумњиво је да радови Милана Карановића, кустоса Земаљског музеја у Сарајеву између два рата, представљају фундаментална етнологска истраживања на подручју Босанске Крајине и БиХ. Захваљујући његовом ентузијазму и раду сачувани су драгоцјени трагови из наше прошлости, овјековјечени писаном ријечи, фотографијама и предметима материјалне и духовне културе. Нажалост, такав рад Милана Карановића је заборављен и мало познат широј јавности због чега је потребно подсјетити на изузетан значај радова овог етнолога, иако је по струци био православни свештеник. Овом изузетном етнологу на простору БиХ којег су уважавали велики научници попут Јована Цвијића се за такав рад потребно одужити неком писаном ријечи.

Кључне ријечи: антропогеографија, етнологија, материјална и духовна култура

Abstract: There is no doubt that the work of Milan Karanović, curator of the National Museum in Sarajevo between the two World Wars, presents the fundamental ethnological research on the territory of Bosanska Krajina and Bosnia and Herzegovina. Due to his enthusiasm and work, valuable traces of our past are eternalized by written words, photographs and objects of material and spiritual culture. Unfortunately, such work of Milan Karanović has been forgotten and insufficiently known to the general public. Due to this fact, it is necessary to recall upon the great importance of this ethnologist, although, by profession, he was an Orthodox priest. This exceptional ethnologist on the territory of Bosnia and Herzegovina was respected by the great scientists, like Jovan Cvijić, and it is necessary to repay ourselves to him with some kind of written word.

Key words: antropogeography, ethnology, material and spiritual culture

Увод

У дугогодишњем раздобљу рада Земаљског музеја у Сарајеву су радили еминентни научни радници и стручни сарадници из различитих научних области: петрографије, биологије, археологије, етнологије, историје, итд. Међу истакнутим стручњацима Одјељења за етнологију је био и Милан Карановић у времену између два свјетска рата, од 1920. до 1946. године. По свом образовању је био широких погледа, јер је након завршене гимназије завршио и средњу богословску школу, па се дуже од једне деценије бавио тим послом као парох у родној Босанској Крајини од 1909. до

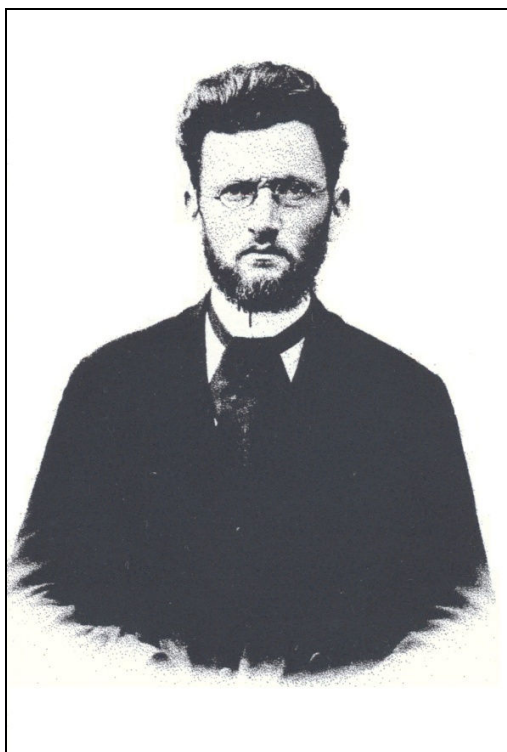
1920. године. Читаво то вријеме, као ученик гимназије и богословије, се бавио теренским истраживањима родног краја, гдје су га интересовале антропогеографске прилике, првенствено из области етнологије, географије становништва (насеља) и етно-психологије. Резултате својих истраживања је објављивао у стручним радовима, научним радовима и књигама које су биле узор за многе истраживаче тог доба. Његов идол у тој области, учитељ и заштитник био је знаменити српски, европски и свјетски географ Јован Цвијић. На теренска истраживања никад није одлазио без фотоапарата, чиме је овјековјечио и од заборавачачувао мотиве, предјеле, људе, привредне објекте и пејзаже из тог далеког времена. Један дио његових радова је загубљен, други дио је остао недовршен, па је тешко сумирати укупно стваралаштво овог вриједног научног радника, који је читав живот жртвовао за науку, најчешће без материјалне потпоре и у тешким условима превоза и смјештаја, да би након тога био несхваћен од стране локалног становништва и радних колега. Ни Православна Црква му није опростила напуштање свештеничког позива и другу женидбу, па је брисан са списка свештених лица, а његов други брак поништен. Све то га није омело у његовим дугогодишњим истраживањима чији је значај још увијек несагледив и непознат широј јавности. И овај рад треба да буде скроман допринос чувању од заборавачеликих људи који су читав животни радни вијек дали за очување културне баштине свог завичаја готово читавог простора Босне и Херцеговине, какав је био и Милан Карановић.

Животни пут и научни рад

Милан Карановић је рођен 1882. године у селу Велика Рујишка, која је тада припадала срезу Босанска Крупа, а данас општини Нови Град. Остале двије Рујишке су носиле назив „Мале“ и припадале су срезу Сански Мост. Село је у то вријеме имало свог старјешину, кнеза, који је имао „кнезовски мур“ са натписом „кнез села Велика Рујишка“. Први кнез села је био стриц Милана Карановића, Јован, који је имао и звање „начелника“ као државни службеник, јер му је био потчињен кнез Мале Рујишке.

У роду Милана Карановића су једни носили и старинско презиме Каран, јер је ово друго било популарно због војводе попа Карана из Босанског Устанка 1875-1878. године. Чак и његов отац Обрад се потписао на листу устаничких поглавара (њих 71) код војводе Голуба Бабића као Каран, а многи су се потписивали са Каран-Карановић као поп Лука из села Ведовице. У нижим разредима школовања његове свједоцбе су биле на име Миле Каран, што је касније измијењено Милан Карановић по препоруци његовог учитеља Николе Кондића, јер свако српско презиме треба да се завршава на „ић“, што је уважени етнолог утувио себи у главу по жељи његовог учитеља. Сматра се да је само презиме „Каран“ настало од турске

ријечи „кара“ – црн, јер су Карани били омражени код Турака због свог јунаштва у свим устанцима против Отоманског царства. Неки то вежу и за њихову црну комплексију, иако је Карановић утврдио да су му сви у роду више смеђи и плавокоси него црномањаста. Међутим, Стојан Новаковић и фра Иван Јукић су склонили вјеровању да ово презиме потиче од рударске ријечи „кагрен“ – колица.

Слика 1. – Милан Карановић (1882-1955)

И само поријекло овог презимена је тешко установити, али по свим причама старинаца Карана, они потичу са Змијања, одакле су се прикључили четовањима Стојана Јанковића и раселили се у Сјеверну Далмацију. На основу свестраног проучавања Милана Карановића, Каране су Турци затекли у селу Козици или Соколову више Кључа. По њему и његовим проучавањима, на основу психичких, физичко-соматолошких, моралних особина, комплексије лубање, пигмента косе и боје очију, Карани су најстарији припадници једне групе родова које су сачињавали: Грубори, Грубишићи, Рађеновићи, Бурсаћи, Зељковићи, Момчиловићи и Бауци. Прота Петар Рађеновић у својим радовима наводи о Бјелајском Пољу да су „једно“ Карани и Војновићи, потомство од два брата, Војина и Карана.

Милан је рођен лицем на Ђурђевдан 1882. године, на саму породичну славу за вријеме славског ручка, од мајке Ђује и оца Обрада. Рођен је у споредној зградици, оронулој и покривеној са бујади, о чему му је причала његова стрина Стоја која је обавијестила госте за ручком „има нас више“, а кад су чули да је мушко, услиједио је благослов гостију „е, нека је жив и здрав“. Приликом пописа становништва 1885. године је уписано да је рођен 1880. године, са јасном жељом да га што прије зову на регрутацију, па га као неразвијеног заобиђе служење војске. Рођен је у породичној задрузи која се већ била раздијелила, али је и тада имала 15 чланова, у којој је Милан угледао свијет, растао и стицао основна знања. Нажалост, она су почела смрћу оца (1885), затим мајке (1888) и болешћу (шарлах) које се Милан једна сјећа, док му је стриц Остоја одлежао казну у тамници у Бихаћкој кули више мјесеци због увреде Цара аустријског само што је дао примједбу жандармима да имају малу плату, јер пуно пјешаче. Због болести је остао глух на лијево ухо, а толико га је болест изнурила да је морао поново учити ходати и говорити. Отац му је тепао и звао га „Мишко“, што се Милан сјећао као кроз сан, а отац му је умро у 46-ој години од сипње (астме) коју је навучао у устанку са Голубом Бабићем. Као дијете је привређивао чувајући туке и тучиће који су били несташни, па се Милан често знао надурити (наљутити) говорећи „Идем ја у Новаковиће“ (мало даљи засеок), у нади да ће се спасити чувања тучића бјежањем у свијет од куће и своје средине.

Смрт мајке Карановић добро памти и како каже, као да је уснула на бијелој плати уз дувар и није плакао на сахрани, иако је имао само седам година, јер није схватао смрт. О својој мајци он пише „своју мајку сам запамтио као врло озбиљну и вазда замишљену, јер је била удовица са четвором ситне дјеце у великој породичној задрузи, без мушке заштите са јетровом која је била лукава и себична. Била је, изгледа, мистична и у се повучена. По причању стрица, док се други накањују да се дохвате једног потребног посла, она би скочила и урадила. Мој брат Ђурађ ми је причао да га је стрина Стоја завадила са мајком пред смрт. Мајци је говорила како је она млада жена и треба да се уда, а Ђурђу је говорила да ће нас мајка да остави. Ја не вјерујем да је она помишљала на удају и да остави толику дјецу незбринуту. По причању мога брата и других, она се вазда осјећала потиштена и болна у тој заједници“.

Карановићев отац је био писмен, па је научио читати и писати своју браћу и старије синове Стојана и Ђурђа пред вуковским начином како се учило у Србији, по Веселиновићевим „Учитељским забиљешкама“. Читању и писању га је учио брат Ђурађ уз старијег брата Вида и стричевића Перу. Зими је кућа више личила на школу, коју је Милан боље примио од осталих. Кад су савладали „Буквар“, прешли су на „Часловац“, а иза тога на „Псалпир“. Тако је Карановић заволио књигу и вазда дубио у њу носећи је у торбици за овцама, по чему се издвајао од остале дјеце која су се игра-

ла, обично „виризања“ и „кевања“. Као сироче, без оца и мајке, стално потискиван, у књизи је налазио утјеху и разговор, због чега су комшије говориле „Онај покојног Обрада паметно дијете и налик на оца“. Када је имао једанаест година стриц Јован одлучи да га упути у школу са својим сином Пером и то у Босанску Крупу. Тада су у њој биле двије школе: „Комунална основна школа“, коју су похађала дјеца све три вјере због чега су је звали „Народна основна школа“, „владина школа“ и „горња школа“, а насупрот ње „Српска школа“ коју су похађала само православна дјеца, већином варошка и по које богатије околно сеоско дијете. Стриц одлучи да их упише у „горњу школу“ руководећи се тим да се тамо више учи, а вјероватно и због тога што је био сеоски старјешина кога су поставиле државне власти.

Основношколско образовање је Карановић започео 1892. године код учитеља Николе Кондића, његове жене – учитељице Зорке и Бранка Маглова. Био је то његов први сусрет са градском средином, пуном великих кућа, дућана пуних робе и зградом Котарског уреда у Горњој Махали у Босанској Крупи. Први и други разред је са лакоћом завршио, јер је већ знао да чита и пише, а много шире се ништа није ни учило. У трећем разреду су дошле нове учитељице Софија Комадина и Ана Латас за коју се претпоставља да је синовка Омер Паше Латаса. Пошто је Карановић био добар ђак, поставиле су га за пазитеља и да преслушава ђаке како су урадили домаћу задаћу и научили пређено градиво. У школи су га сматрали за првог (најбољег) ђака, па је био поштован од стране учитеља и ђака, што га је често збуњивало, али и давало му велико поуздање и нови полет у животу и раду. Иако је Карановић био бољи ученик од брата (од стрица) Пере, у кући су старатељи говорили како ће Перо учити за попа, док је за њега предлагана занатска школа. Треба напоменути да су тада ђаци богословије добијали 40 круна стипендије, што је била плата учитеља почетника. На Карановићеву молбу „Високој Земаљској влади“ за БиХ, уписан је у занатску школу тек 1897. године, а брат Перо у гимназију о трошку родитеља. Тако је Карановић уписан „Земаљску занатлијску школу“ у Сарајеву – смјер столар, у чему му је био узор газда Мађар, код кога је становао у Сарајеву са истим занимањем. Занат му „није добро ишао“, јер је више волио остале предмете у којима је био најбољи ђак, па су школски мајстори негодовали на састанцима школе да та школа није за Карановића. Након другог разреда занатске школе он напушта исту и уписује се у сарајевску гимназију, али у први разред, мада је већ имао 18 година. Због слабог материјалног стања је највише гладовао, па је почео зарађивати као инструктор осталих ђака, јер се у гимназији истицао својим знањем. У гимназији пуно чита од „Историја умног развића Европе“ до „Узрока Француске револуције“, те сабраних дијела Светозара Марковића. Као ученик петог разреда гимназије 1904. године, набавио је „Упутства за испитивање села у БиХ“ и већ тада прошао сва села од Босанске Крупе до Кршаља и од Ха-

шана до Чађавице. Због теренског рада и прикупљања материјала о поријеклу становништва, неки су га погрешно схватили и говорили „онај карански ђак из Рујишке шенуо, па све ода по брдима и долинама и пита како се зову“. За Ускрс 1905. године, као ученик шестог разреда гимназије, долази у родно село и присуствује литургији у цркви, гдје му „Васкрсеније твоје Христе спаси“ буди осјећај да пређе на богословију. По завршетку гимназије упућује молбу за богословију у Рељеву крај Сарајева, гдје је и примљен.

Као ученик првог разреда богословије је објавио и први рад о миграцијама из Старе Србије и Херцеговине преко Босне у Сјеверну Далмацију, Хрватску и Славонију због чега је похваљен лично од стране Јована Цвијића уз хонорар од 150 динара. Након тога добија позив лично од Цвијића да га посјети у Београду, али се то није одмах остварило због проблема преласка границе из Босне и Војводине у Београд. У тим данима упознаје дјевојку Милу Благојевић, будућу супругу. Завршивши богословску школу, жени се и креће и Босанску Крупу, гдје добија парохију у селу Рујници код Цазина 1909. године. У Рујници га добро приме парохијани, гдје добија и првог сина Миленка, а затим и другог Слободана, рођеног у Сарајеву. Бива премјештен у кладушку парохију гдје није постојала црква него је служио у просторијама црквене куће. Изузетним залагањем Карановића саграђена је нова црква у Кладуши 1913. године, због чега је добио посебну похвалу од митрополита. Ближи се Први свјетски рат, жена му обољева, а због његове наклоњености Србији, Енглеској и Русији кућно је интерниран (кућни притвор) новембра 1914. године. Док оставља жену у постељи жамдарми га воде у Бања Луку на „Militär Kriegsgericht“ (војнички суд), гдје је задржан око 4 мјесеца, када је због недостатка доказа пуштен кући. У међувремену му умире супруга Мила, па наставља мучан живот свештеника удовца, по народном „Нема већег богца од попа удовца“. У марту 1918. године је премјештен из Кладуше у Чађавићку парохију, на домак родног села Велика Рујишка, општина Босански Нови. На том простору завлада епидемија „шпанске грознице“, коју многи нису преболели, па је Карановић дневно имао од 3-5 сахрана, што је десетковало новоградска села. По завршетку Првог рата избацивања аустријске власти, Карановић је изабран за члана Народног вијећа среза Босански Нови.

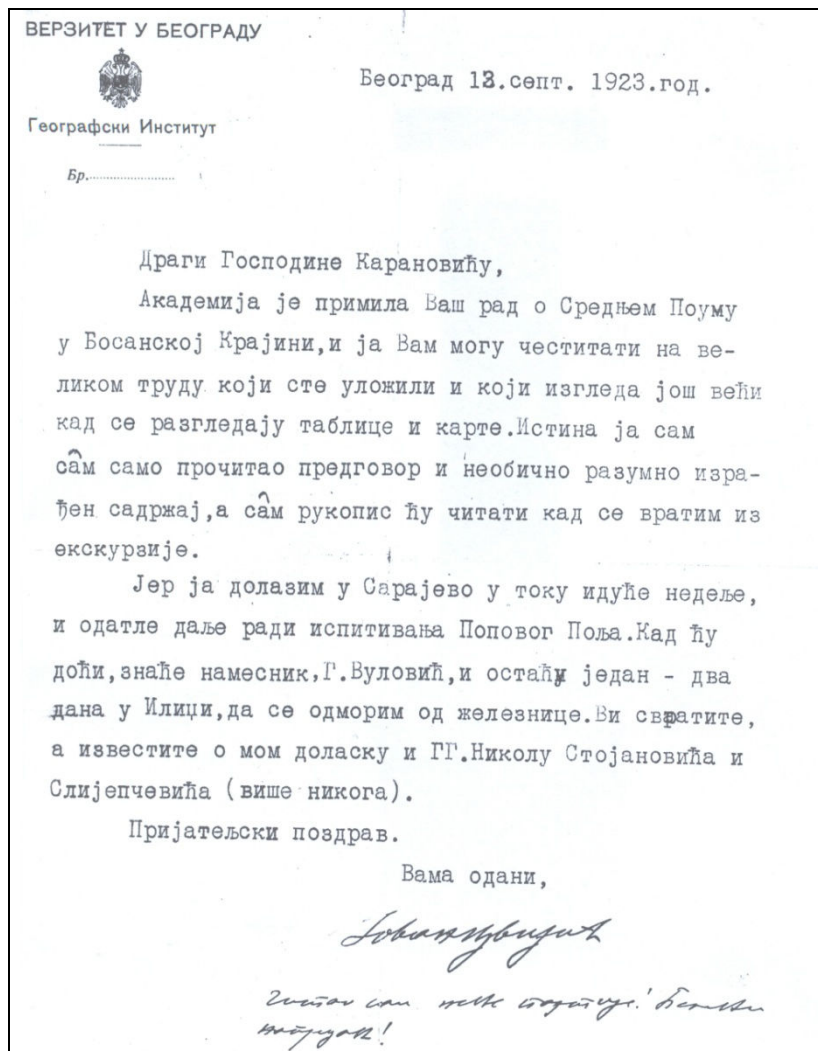
Године 1919, одлучи Карановић да коначно посјети Јована Цвијића у Београду и да му да извјештај о свом раду на испитивању поријекла становништва у Поуњу, али ни тада није имао среће, јер је Цвијић био на Мировној Конференцији у Версају. Међутим, Цвијић му је одговорио и позвао да дође у Београд са препоруком да се јави у Министарство просвјете код Љубе Давидовића, који му предложи да обавља послове секретара Духовног суда у Београду. Више га је привлачило мјесто у сарајевском Земалском музеју о којем је разговарао са Владимиром Ћоровићем. Коначан сусрет са Цвијићем је остварен 28. марта, 1920. године у Ректорату у Бео-

граду, а затим навече у Цвијићевој кући, Теодосијева број 5. У својим мемоарима, Карановић се сјећа дијела разговора: „Хвала Богу да сте ви једини од сарадника из БиХ изнели живу главу. Радећи на науци више ћете користити своје народу него на политици, јер политичара има и сувише“. Највише га је интересовало Карановићево проучавање психичких особина становништва, од структуре тијела, комплексције лубање, пигмента косе и очију, припадности роду и породици и сл. Разговор је трајао око 5 сати, при чему му је Цвијић, по жељи Карановића, поклатио једну своју фотографију и уручио писмо Министра просвјете којим је упућен на рад у Земалски музеј Сарајево. У Сарајеву га је примио доктор Ћиро Трухелка и распоредио га код Владислава Скарита у згради библиотеке и Института за испитивање Балкана. Будући да су га познавале многе Сарајлије, чудили су се да „поп ради у Музеју“ за некакву науку која се „не исплати“ (нажалост, и данас је тако). По жељи Јована Цвијића држао је предавања у вишим разредима сарајевских школа о проучавању насеља и њиховог становништва ради мотивисања неких ученика за студиј географије у Београду. Таква прва предавања је одржао у Новом, Босанској Крупи и Бихаћу, гдје је био одушевљено прихваћен уз дуге аплаузе. Те године (1920) Карановић започиње интензивно проучавање Б. Крајине, посебно њених дијелова у којима није био (Змијање, Кнежпоље, Лијевче, околину Дрвара....), које је трајало 75 дана. Крајем године и почетком 1921, посебно је теренски обрадио Змијање (и село Мелину) у трајању од 17 дана, а за укупан рад на терену је добио само 500 динара, па се морао задужити код родбине и пријатеља. Као музејски службеник је имао плату само 1750 круна, док су његови претпостављени имали и преко 4000 круна. Сљедеће путовање је било од Сарајева преко Брода, Суње, Новог, Ивањске, Ћорковаче, Велике Рујишке, Козарца, Брчког и Тузле. У Тузли је одржао предавање са тематиком насеља и поријекло становништва (присуствовало 105 учитеља), које је са одушевљењем прихваћено. У Тузли му се јави један ђак којем је дао Цвијићева Упутства, а то је био Миленко Ц. Филиповић, касније познати професор и антропогеограф на Сарајевском Универзитету. Са тог теренског пута, срећује забиљешке и издаје брошуру „Четовање Петра Мркоњића по Босанској Крајини“ у 7000 примјерака са цијеном од по 2 динара, што се није исплатило, па је запао у нове дугове. Читаво то вријеме његов син Миленко је био у „Дому за сирочад“ на Палама, дијете без мајке и „жртва научног рада оца“. Септембра 1921. године, Карановић се обрео у Загребу, гдје случајно сусреће Цвијића и његовог картографа А. Лазића који су били на путу проучавања Лике и Далмације. У повратку за Сарајево, поново је посјетио Змијање са посебним освртом на село Стричиће, родно село Петра Кочића. Тих дана му стиже први рад Миленка С. Филиповића о селима око Високог, којег је оцијенио са добром оцјеном и препоручио Цвијићу као главног испитивача „централне“ Босне. Тог љета Карановић

је провео 77 дана на теренском раду са помоћи од само 1000 динара. Године 1922. син му је дорастао за упис у гимназију, што је био додатни проблем у научном раду Карановића, па је одлучио да се жени како би супруга водила бригу о дјетету.

За љето 1922. године је направио план да поново обиђе Поуње у Босанској Крајини „три среза и 149 насеља“ и то свако насеље (село), па чак и она обиђена прије рата, ради допуне. Карановић при том одабире сљедећи начин рада. Сваког пазарног дана у среским мјестима долазиле су сеоске старјешине кнезови код Срба и муктари код Муслимана да им срески начелник изда налоге за рад. Он том приликом замоли начелнике да поразговара са сеоским старјешинама да му обезбједе од 2-3 старија човјека који ће му дати податке о прошлости свог села уз напомену у којим ће селима бити сљедеће седмице. Током априла и маја сљедеће године, Карановић је тако обишао око 40 села Крупске и Цазинске општине, од Хашана до Суве Међе и од Матаваза до Великог Радића. Посебно је за своја проучавања користио сеоске светковине и зборове код цркава, гдје је могао посматрати више типова становништва. На том послу је проборавао 50 дана на терену и сакупио изузетне податке за своју књигу „Поуње у Босанској Крајини“. Потом је услиједило једно путовање у околину Дрвара и Книна, а након кратке паузе обављена су детаљна истраживања Бихаћког и Цазинског среза. Главне везе у муслиманским насељима су били муктари, који су Карановићу обезбјеђивали најстарије људе, који су знали поријекло многих породица. Посебно су га изненадила питања „шта нам ради наш Кемал“, мислећи на Кемал пашу Ататурка који је тада проводио реформу у Турској. Карановић је на тим теренским истраживањима провео 76 дана, што укупни износи 276 дана, при чему је обрадио 149 насеља. На тим путовањима, према његовој евиденцији, потрошио је 19000 динара и 76000 круна, а добио је само 3000 динара и наведени износ круна. Лични трошкови су износили 16000 динара, што је била велика сума новца, коју је Карановић обезбједио дизањем зајма и дуговима од појединаца.

Одлука о другој женидби је коначно пала 1923. године са Зором Стефановић из Земуне, али је проблем био свештенички чин, иако је Карановић био државни-цивилни чиновник. Проблем је у томе што се православни свештеници (удовци) нису могли поново да жене, јер Светопраславни Васељенски Сабор још није био донио одлуку по том питању. Међутим, Карановић је чврсто одлучио да га рашчине, лише свештенчког чина и поврате у ред световњака, па да брак буде признат и од црквених власти. Карановић искористи прилику боравка у Земуну да посјети Цвијића (1923) и упозна га о материјалној проблематици свог рада. При тој посјети је упознао и др Боривоја Милојевића који му на препоруку Цвијића уручи 1000 динара као помоћ.

Слика 2. – Једно од писама Јована Цвијића Милану Карановићу

Те године се Карановић 2 пута састао са Цвијићем који је био на пропутовању за Херцеговину и оба пута му уручио помоћ од по 2000 динара, јер је рад „Поуње у Босанској Крајини“ био у поодмаклој фази припремљен за штампање. При том му је Цвијић помогао да добије државни стан у Сарајеву и коначно се смјести са другом женом и сином. Рукопис о Поуњу су прегледали и проф. Дробњаковић и Шобајић са примједбама на општи дио тог рада. Јуна 1924. године, Карановић проучава Саничку Жупу и Змијање, гдје проводи 30 дана и упознаје неколико живих личности из Кочићевих романа, међу њима и Лују из приче Јаблан.

КРОЗ БОСАНСКЕ ПЛАНИНЕ

ИМЉАНИ И ИМЉАНЦИ

У Врховини, сем Милац-Кнежине, највише се гласи село Имљани, чије становништво зову Имљанци. С леве стране Врбаса гласи се Змијање и Змијањци, познати из Кочићевих приповедака. Некада је била црква женска пошња од Скопске Црне Горе до Јумберка на граници Словеније, и од Далматинске Златаре па до реке Босне, обухвативши Зету, Стари Херцеговину и Црну Гору. Ту су биле гезеве, у више боја: марама на глави, кошуља са везеним рукавима, прсима и „завеза“ подну, аатим зубни, везан свилом по комадима чоке, и напред претача са утакним шарма. Од те старе пошње очувало се нешто у Јумберку, више старинског у Северној Далмацији и Змијању, а највише у Имљанима. Да се види зашто је у Имљанима задржано највише од старине, потребно је коју реч и о Имљанима и Имљанцима.

Географски положај, порекло породица и име

Насељо Имљани је на планинској површи, 1150 м надморске висине. Са све четири стране околјено је дубоким а уским речним долинама, попут какрв твржаве. Ту је речина Угар која се слева у Врбас, па Иломска и Кобиљски Поток у Угар; затим река Врбања и потоци Грабовица и Дубоки Поток који се у њу слепају. У Имљанима су претежно ливаде и пашињаци, а од једна сејају само зоб и нешто јечма.

Колника је изолованост Имљана долином Угара, сведочи доживљај хрватског књижевника Ивана Кукуљевића Сјаданског који је, пре 80 година путовао по Босни.

Потиче погледност по живот пута од Травника до Баве Луке и велик: „...Кад ималосмо за нама грозну Козину и несретне мостове, почесмо се изваћи уз уску стерионити велики Угар. Да је Наполеон некада на мјесто Аненинах морао са својом војском преко великог Угара и Угрићах, не знам би ли икада ону славу стекао, која га је досккала за Аненинама. Кој овуца срећно прође по лошом и кишовитом времену, он може јамачно казати, да има нешто јуначкога у себи; али тешић мислим да има на свијету војскова који би туђе по садањих путевима, срећно и славољубито проишао, алико знам, да сваки путнички путева, овај пут.“

Кад се по реч о старини породица, реку, сви, само онако опћешито: „Све је ово од Херцеговине насељено“. Од чега је име насељу, не могу да објасне. Међутим, млади свештеник г. Вукашин Сировина — чији је отац пок. поп Гисто био парохијски свештеник у Имљанима — домишља се да су Имљани од Хум, Хумљани, Умљани. Све околности говоре да је погодно. Јер Хумљани су сточари у Херцеговини, ближе мору, који лети погоне стоку на планине Горње Херцеговине. И Имљани би могли да

буду какав планински збег тих Хумљана.

Занимљиво славење крсног имена

Скоро половина становништва православног око Влашић-Планине слави Св. Симеуна Богопримца који пада 3 фебруара по ст. кал. И сви Имљанци славе ту славу и зову их кришњаци Симушњаци. У Имљанима су породичне групе, по 3 до 10 кућа и оне су раздалеко једне од других. Збоговоре се како ће и када ће који приредити славску софру. Сретане Славе или Службу почињу други дан Божића уочи св. Стевана. Један меће славску софру на Стевадан, други на Мали Божић, трећи на Јовандан, четврти на Крстовдан (спромашнији), пети на Св. Саву, неки на Св. Три Јерарха, а неки на Сретане. Читају славу и ломе крсни колач. Учесници на слави зову се узови.

На дан св. Симеуна иду сви у цркву и носе кољиво славско. После службе у цркви, поставе на снегу заједничку славску софру за стране који нису били узови кол кућа. Иза Симуш-дана чобани погоне овце у жушнице крајеве и на јангља.

Пред Божић се чобани са овпама враћају са паше у жушничким крајевима, а већ трећи дан Божића почиње славење св. Симеуна. Изгледа да је славење св. Симеуна у вези са сточарском привредом и сточарским сезонским кретањима. Зашто баш да ови сточари славе

св. Симеуна, објашњава народна песма „Рођење Христово“ која се пева уз гусце на Божић. Коју је записео Богољуб Петрановић од Илије Дивљана под Јахорином Планином. У тој народној песми стоји: да је пречиста Госпоја удан дан савала и да је тумачно сан Чобан-Симеун; кад се Христос родио, примио га из руке Чобан-Симеун и са Чобан-Јованом однео га на Јердан да се крсти; а кад је Богољуб примала Христа, после кришња, рекла је:

„Богопримче Чобан-Симеуне, Сад позови остале чобане, На ви добру ватру наложите, Навалите велика дрвета, (То им речи да су им баљвац) Закољите великога брва, Нек' весеље учине чобани.“

Посекоше три велика дрвета од растова дуба, довукоше их на воловима у торину овцама, испекоше великога брва и веселише се прославше Христово рођење.

Имљанци у славским азравицама спмјину Старца-Богопримца. Разумљиво је да ови сточари из збора Сретане славе Чобан-Светитеља, Старца-Богопримца, славећи га четрдесет дана од повратка са јесење паше по жупама па до поновног кретања из Симуш-дана.

Сва је прилика да су Имљани из Старе Зете, из оног краја где се развила племенска област Бјелопавлићи. Цвијићев сестрин и сарајник г. проф. Петар Шобајић наводи у својем штампаном раду „Бјелопавлићи“ да је у данашњим Бјелопавлићима живело племе Јужани, који су имали и свога бана, и да су његово потомство потисли потомци Бијелог Павла. Само је остало неколико кућа од тих Јужана и једна се од њих зове Симоновићи, славе Симоно-дан, а други Поповићи са истом славом, и да је међу кућама црква св. Симона. Одржало се народно предање да су Јужани отседали у Далмацију и Срем. Тамо их нисам могао да нађем него овде око Влашић-Планине.

Фолклорни пабирци

Захваљујући г. Буканину Сировини, доносим и неколико народних веровања у Имљанима:

О Божићу сјакају овим речима: „Сјај Боже и Божићу и три дана по Божићу и птицици у горци и рибици у водици“.

Када сватови воде девојку од куће девојачке, мора да буде покривена по глави младинском везеном марамом а озго девојачка накинена капа. Млада не сме да види куда иде, јер би град све побио, ону земљу куда је прошла.

Верује се да има жена које јашу на вратилу и одузимају млеко мари. Кажу да је било и тих места где су се овакве жене у глухо доба састајале и распоривале се код ње која, гола, јашући на вратилу, ићи.

Неке жене, веле даље, имају уза се пешкир и у њему има: воска од мртвачких свећа, зуба, ногата, угљевља, длака, тамјана, риблих костију (краљенци). Овакав један пешкир је изгубила неке године нека Ружа Бега звана, па су нашли Пушићи. Стари Глашо Пушић бацно је то у ватру па је кућа тако засмрела да су чељад морала да побегну из куће.

Милан Карановић

Слика 3. – Милан Карановић је већину радова објављивао у „Политици“

И коначно 1925. године, свјетлост дана је угледао Карановићев рад „Поуње у Босанској Крајини“ у 20-тој књизи „Насеља“ за који је добио хонорар у износу од 11400 динара. Година 1926. је била тешка, јер је била редукција радних мјеста у Музеју, судски поступак против Карановића због друге женидбе, а Цвијић је већ био тешко оболио, па га Карановић није хтио узнемиравати. Упркос многим проблемима, теренски рад је настављен у Јању и на Змијању. На том путу добија писмо од Цвијића да одржи предавање у Географском друштву у Београду на тему „Босанска Крајина и њено становништво“, што је и одржао 19. децембра, 1926. године. Сутрадан је посетио Цвијића по његовој жељи, гдје га је Карановић затекао тешко болесног, па је разговор кратко трајао по препоруци лекара Милорада Драгића.

Најтужнији дан по признању Карановића је била смрт горостаса српске географске науке Јована Цвијића 16. јануара, 1927. године. Управа сарајевског Музеја је именovala Карановића за свог заступника на његовој сахрани. Опело је одржано у згради Универзитета које је обавио декан Богословског факултета Стево Димитријевић, а затим је тијело превезено у Саборну цркву, гдје је чинодејствовао српски патријарх Димитрије. Поред патријарха у цркви је говорио Министар просвјете Миша Трифуновић, а испред Академије наука академик др Александар Белић. У име Универзитета је говорио ректор Павле Поповић, а испред зграде Филозофског факултета се опростио декан Милаковић. У име студената опростио се студент Милисав Лутовац. На гробљу се посљедњи опростио др Боривоје Милојевић, чији је говор био дирљивог садржаја и у духу Крстовдана на дан 18. јануара. 1927. године. Био је то посљедњи опроштај од Јована Цвијића, како рече Емануел де Мартон, великог српског, европског и свјетског научника. Смрћу Цвијића, с правом је Карановић претпоставио лошу даљу егзистенцију и трновит научни пут без моралне и материјалне потпоре овог научника. Одмах је објавио 2 чланка у „Политици“ под насловима „Успомена на Великог Учитеља из Шумадије“ и „Јован Цвијић“. Због недостатка новца Карановић проучава околину Сарајева, посебно села на Јахорини. Срећа је што је основан „Фонд Јована Цвијића“ из којег је одмах добио 3000 динара. Карановић интензивно објављује чланке у „Политици“ који су радо читани као што су: „Јајце краљевски град“, „Уз језера ријеке Пливе до Мркоњић града“ и „Кроз Змијање Петра Кочића“, док је интензивно за штампу припремао свој велики научни рад „Слава и слављење у Срба“. Средином 1927. године проучава подручје Сребренице и Гласинца, о чему објављује чланске у „Политици“. На годишњицу Цвијићеве смрти је одржао предавање на Коларчевом универзитету у Београду на тему „Слава у околини Сарајева“ о чему је „Политика“ објавила велики чланак. Готово читаву 1928. годину је посветио проучавању села Имљана из којег је за Музеј сачувао „Ђедовски штап“, Подрашничко поље и село Добретиће у Травничком крају. Са тог путовања је доносио пуно народног веза, јединственог у нашим крајевима и сачуваним за на-

редна покољења. О томе је објавио десетак чланака у „Политици“, а посебан успјех је био објављивање рада „Саничка Жупа у Босанској Крајини“ у књижици 26 „Насеља и порекло становништва“ за који је награђен са 4000 динара из Задужбине Нићифора Дучића.

Година 1929. је означила почетак голготе и онако тешког живота Карановића, јер је покренут „спор са црквеним властима“ о његовој другој женидби, као и чести сукоби са претпостављеним у Музеју. Без обзира на оптужницу, Православног Епарскијског црквеног суда у Бања Луци и лошег имовног стања, Карановић интензивно проучава села Грбавица, Влатковићи и Кобилња код Скендер Вакуфа, а затим насеља Грахово, Гламочко поље, Кулен Вакуф, Дрвар и Петровац. Посебно га интересује породица Принцип, а за Гаврила Принципа пише да је најновији Обилић из Косовског мита и Косовске епопеје. Пресуда за дугу женидбу је изречена 19. септембра, 1929. године „да се Милан Карановић свештеник сада на служби у музеју..... избрише из списка свештених лица чим пресуда буде правоснажна..... да се други брак са Зорком Стефановић прекине као неважан..... да оптужени плати прописану таксу..... Суд је узео у олакшање његову скромност, примјерно владање и национални рад“. Жалба Великом Духовном суду у Београду није уродила плодом, јер је првостепена пресуда потврђена. Пресуда је унијела немир у породицу Карановић, а његов дугогодишњи научни мученички рад је крунисан понижавајућом пресудом и сталним малтретирањем на радном мјесту, јер су многи били завидни његовом научном раду и великом броју објављених радова. Посебну неугодност је Карановић доживио на радном мјесту када је затражио додатна средства за заштиту од мољаца и прашине 70 костимираних фигура Музеја од стране директора Владислава Скарића. У то вријеме, Карановић је посебно проучавао села Невесиња, па је па повратку са тих теренских истраживања, средином 1930. године, позван на дисциплинску одговорност. Сличну судбину је доживио и његов радни колега др Стјепан Болкај, шеф природњачко-зоолошког одјељења музеја који је извршио самоубиство. Насупрот њему, Карановић је написао жалну Министарству просвјете са напоменом да директор Скарић није компетентан да оцјењује његов научни рад из те области. Ти напади су се наставили и након те жалбе која је заташкана у Министарству просвјете, а по ријечима Карановића тек је тада схватио каквог је учитеља и пријатеља изгубио након смрти Јована Цвијића. Упркос свему томе, Карановић интензивно ради и објављује чланке и радове: „Гламочко поље“, „О Јеврејима у Сарајеву“, „О старинској народној ношњи Босанске Крајине“, „Народна ношња Дринске бановине“, „Гламоч поље“, „Манастир Хрмаљ“ и друге. Године 1931. предузима 5 теренских путовања у области Бирча и Косово и Метохију, у света мјеста српске прошлости (Студеница, Нови Пазар, Ђурђеви ступови, Сопоћани, Косовска Митровица, Приштина, Грачаница, Пећ). О томе је пи-

сао у више чланака „Политике“, али му материјалне могућности нису дозвољавале да се више посвети мјестима српске епопеје и српске историје.

Даљи рад Милана Карановића је мало познат, јер о томе не постоји посебна документација, а ако и постоји није доступна писцу ових редова. Свој радни вијек Карановић је окончао у Земаљском музеју Сарајево 1946. године, када је заслужно пензионисан након свог четрдесетдвогодишњег рада на терену. И после пензионисања је наставио даље да истражује и пише, што потврђује 10 необјављених радова разноврсне тематике. Умро је у Сарајеву, гдје је провео највећи дио свог живота и најплодније година рада у 73. години живота.

Закључак

Милан Карановић је по свом образовању био парох, али је његов читав животни и радни вијек био посвећен антропогеографским истраживањима на подручју Босне и Херцеговине. Тај интерес за антропогеографију је започео као ученик петог разреда гимназије, јер је већ тада набавио чувена Цвијићева „Упутства за проучавање села у БиХ“. По томе је у рангу чувеног географа Јефта Дедијера и писца Петра Кочића, али су они нажалост у свом раду прекинути раном смрћу, док се Карановић тим истраживањима бавио све до своје смрти, равних 50 година. Треба истакнути да је Карановић био изузетан теренски истраживач током читавог свог рада, а само за своју књигу „Поуње у Босанској Крајини“ је на терену провео 276 дана. Теренска истраживања је обављао искључиво пјешачењем под ведрим небом, слабо обучен и слабо исхрањен због чега је често био болестан и без материјалне потпоре. Његов посматрачки дар као да му је „усадио“ сам Јован Цвијић, као резултат окончан је многобројним бриљантним радовима који су једини свједоци наше драгоцјене прошлости. Они су и данас фундаментални извори етнолозима за наставак проучавања предјела БиХ, посебно њеног сјеверозападног дијела које је Карановић овјековјечио својим теренским истраживањима и обимним радовима. Нажалост, сав тај рад је био додатно оптерећен политичким, економским и другим (не)приликама Аустро-Угарског царства, Краљевине Југославије и ФНРЈ. Његово лично познанство са Јованом Цвијићем и обострано уважавање су били пресудни за основно животно одређење бављења антропогеографским истраживањима, иако је свештенички позив био много цјењенији и лагоднији за живот. Своје чланке је најчешће објављивао у „Политици“, а стручне и научне радове у „Гласнику“ Земаљског музеја БиХ, а знаменити рад „Поуње у Босанској Крајини“ је штампан у Српском етнографском зборнику Српске краљевске академије у едицији Насеља и порекло становништва 1925. године.

Родни завичај, Велика Рујишка, општина Нови Град, којој је Карановић даровао велики дио своје заоставштине, се није одужио овом великом етнологу. Због тога би сваке године требало организовати научни скуп под

називом „Дани Милана Карановића“ под покровитељством ове општине којим би се достојно обиљежавало и наставило започето дјело овог етнолога.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Карановић М., (1955), аутобиографија „Књига мојега живота и рада“ – у рукопису.
Карановић М., (1925), Поуње у Босанској Крајини, Београд;
Група аутора (2006), Милан Карановић–живот и рад, Земаљски музеј БиХ, Сарајево.
Документација Завичајног музеја Нови Град.

Drago Todić

LIFE AND SCIENTIFIC WORK OF ETHNOLOGISTS MILANA KARANOVIĆA

Summary

Milan Karanovic was a priest, but his entire life and working life were dedicated to anthropogeographic research in Bosnia and Herzegovina. This interest in Anthropogeography started when he was a student of the fifth grade, because he had already acquired a famous Cvijic's "Guidelines for the study of villages in Bosnia and Herzegovina". In this subject, he is in the range of famous geographer Jevto Dedijer and the writer Petar Kocic, but unfortunately, their work was interrupted by early death, while Karanovic dealt with these studies until his death, 50 years straight. It should be noted that Karanovic was an outstanding field researcher through his whole working life, and that he spent 276 days in the field research for his book "Pounje in Bosanska Krajina". Karanovic conducted his field strictly by walking under a clear sky, poorly trained and poorly nourished, he was often ill due to this and without financial support. It was like Jovan Cvijic himself 'planted' him his 'observational gift', and, as a result, it ended by many brilliant studies that were only witnesses of our treasured past. Even today, they are fundamental sources for ethnologists and continuation of studying the territory of Bosnia and Herzegovina, especially its north-western part that Karanovic immortalized by his field research and extensive works. Unfortunately, all this work was additionally burdened by political, economic and other (non)conditions of the Austro-Hungarian Empire, the Kingdom of Yugoslavia and Federal Republic of Yugoslavia. His personal acquaintance with Jovan Cvijic and their mutual respect were crucial for basic lifelong commitment to anthropogeographic research, although the priesthood was much more appreciated and more comfortable life. He frequently published his articles in "Politika", and his professional and scientific studies in the "Gazette" of National Museum and the famous work, "Pounje in Bosanska Krajina", was published in Serbian ethnographic proceedings of Serbian Royal Academy in the edition of Settlements and the Origin of the Population in 1925.

His homevillage, Velika Rujiška, Municipality of Novi Grad, to which Karanovic gave the great part of his legacy, did not repay to this great ethnologist. Due to this fact, every year should be organized a scientific conference called "Days of Milan Karanović", under the sponsorship of the municipality, that would decently present and continue the work of this ethnologist.